

LATVIJAS NEATKARĪBAS KARŠ KRIEVU IEDZĪVOTĀJU SKATĪJUMĀ 1919. GADA PIRMAJĀ PUSĒ*

Andrejs Gusačenko

Mg. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts.

Promocijas darba tēma: Starptautiskā krievu pretboļševiku kustība Latvijā 1920.–1940. gadā.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības pasludināšanas 1918. gadā tās teritorijā bija izveidojusies ārkārtīgi sarežģīta un nestabila politiskā situācija. Latvijas teritorijā dzīvojošie krievu sabiedrības pārstāvji šo situāciju uztvēra dažādi, tādēļ krievu kopiena sadalījās vairākās sociālās un politiskās grupās. Katrai no tām bija sava politiskā orientācija un nākotnes vīzija. Šī raksta mērķis ir, balstoties uz sabiedrisko organizāciju izdevumiem, periodiku un laikabiedru atmiņām, sniegt ieskatu par 1919. gada notikumiem, to vērtējumu Latvijas krievu civiliedzīvotāju un Neatkarības kara dalībnieku skatījumā. Norises Latvijas teritorijā atspoguļotas no krievu, latviešu, sabiedroto, vācbaltiešu, boļševiku pretinieku un padomju varas pārstāvju pozīcijām. Rakstā skatīti notikumi, kas risinājās 1919. gada pirmajā pusē līdz 1919. gada jūlijam, kad Latvijas valdībai lojālās krievu karaspēka daļas devās uz Krievijas Ziemeļrietumu fronti. Pētniecības gaitā tika gūta atziņa, ka aplūkotā laika posma komplicētajos apstākļos Latvijas krievu sabiedrībā valdošais noskaņojumu spektrs vēl nebija ieguvis konkrētas aprises.

Atslēgas vārdi: Latvijas Neatkarības karš, krievu minoritāte, krievu militārās vienības, Līvena vienība, Krievijas Pilsoņu karš, kņazs Anatols Līvens.

Neraugoties uz Latvijas Neatkarības kara izpratnes nozīmīgumu un svarīgo vietu Latvijas vēsturē, tas ir vāji atspoguļots Latvijas historiogrāfijā.¹ Šim jautājumam veltītajos pētījumos

* Raksts ir tapis LU Bāzes un snieguma finansējuma projekta Nr. AAP2016/B060 “Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija” apakšprojekta “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām” ietvaros.

uzmanība lielākoties fokusēta uz latviešu dalību militāri politiskajos notikumos. Attiecībā uz krievu līdzdalību Latvijas Neatkarības karā pētnieki koncentrējas uz bermontiādi.² Savukārt par Latvijas karaspēka krievu sabiedroto – kņaza Anatola Līvena un citām krievu militārajām vienībām informācija atrodama Krievijas vēsturnieku Aleksandra Čapenko, Pāvela Lilenurma publikācijās Latvijas izdevumos,³ kā arī Latvijas vēsturnieku Ērika Jēkabsona un Jura Ciganova darbos.⁴ Minētās publikācijas ir veltītas militāri politisko notikumu apskatam, taču tāds aspekts kā krievu iedzīvotāju noskaņojums un viņu uztveres raksturojums ne tikai 1919. gada pirmajā pusē, bet arī visa Neatkarības kara laikā praktiski nav izpelnījies pētnieku uzmanību un ir tikai daļēji atspoguļots Ērika Jēkabsona, kā arī Vladimira Nikonova darbos.⁵

Šī raksta mērķis ir, balstoties uz sabiedrisko organizāciju izdevumiem, periodiku un laikabiedru atmiņām, sniegt ieskatu par 1919. gada notikumiem, to vērtējumu Latvijas krievu civiliedzīvotāju un Neatkarības kara dalībnieku skatījumā.

KRIEVU ETNISKĀS KOPIENAS VEIDOŠANĀS LATVIJAS TERITORIJĀ

Latvijas ģeogrāfiskais stāvoklis un reģiona politiski vēsturiskais konteksts kļuva par galvenajiem nosacījumiem ciešajiem kontaktiem ar kaimiņu ciltīm un to valstiskajiem veidojumiem, kuros vienu no noteicošajām vietām, bez šaubām, ieņēma krievu faktors. Kā zināms, ekonomiskās attiecības, kā arī politiskās ietekmes sfēru jautājumi šajā kontekstā ir iezīmējušies vēl pirms vācu dominances reģionā. Neraugoties uz Latvijas teritorijas nonākšanu vācu kontrolē, ekonomiskās attiecības ar krievu tirgotājiem tika uzturētas arī pēc ģeopolitiskajām kolīzijām 16. gadsimtā. Viduslaiku vēlākajā posmā Latvijas teritorija kļuva par patvērumu krievu bēgļiem un politiskajiem emigrantiem, kuru

vērā ņemama klātbūtne ir datējama ar 14.–15. gadsimtu.⁶ Bēgļu problemātikas aktualitāte pieauga arī turpmāk, sasniedzot apogeju pēc 17. gadsimta 60. gados īstenotajām Maskavas Krievu Baznīcas patriarha Nikona baznīcas reformām un tām sekojošajām vecticībnieku vajāšanām Maskavas Krievzemē. 18. gadsimtā Ziemeļu kara un Polijas sadales rezultātā Latvijas teritorija tika pilnīgi iekļauta Krievijas impērijas sastāvā, tomēr krievi kā impērijas valdošajai tautībai Latvijas teritorijā līdz pat 19. gadsimta otrajai pusei bija visnotaļ nenozīmīga loma.⁷ Iemesls tam bija Pētera I iezīmētais politiskais kurss Baltijas guberņās, kur viņš izvēlējās balstīt impērijas intereses uz vācbaltiešu muižniecību, tās lojalitātes stiprināšanai piešķirot plašas privilēģijas un pašpārvaldes autonomiju.

Situācija atspoguļojās arī kultūras jomā. 19. gadsimta pirmajā pusē Latvijas krievu sabiedrības elites un inteliģences kodolu lielākoties veidoja no Krievijas nozīmēti ierēdņi, Latvijas teritorijā izmitināta karaspēka virsniecība, garīdzniecība, kā arī neliels skaits tirgotāju un rūpnieku. Pret vietējiem krievu kultūras iedīgļiem tie lielākoties izturējās apātiski, dodot priekšroku daudz plašāk attīstītajām vācbaltiešu sabiedriskajām un kultūras izpausmēm vai arī Sanktpēterburgas spožumam. Cita krievu sabiedrības daļa – sīktirgotāji, amatnieki vai senākie Latvijas krievu iedzīvotāji zemnieki – vecticībnieki (kas līdz 19. gs. vidum veidoja lielāko krievu iedzīvotāju īpatsvaru Latvijas teritorijā) bija vāji izglītoti, turklāt Latgalē dzimtbūšana tika atcelta tikai 1861. gadā un tās sekas vēl ilgu laiku lika sevi manīt, kas radīja papildus atsvešināšanās plaisu starp tiem un krievu inteliģenci. Jāņem vērā arī vecticībnieku kā konservatīvas kopienas īpatnības, kas dzīvoja noslēgti un neatbalstīja iesaisti krievu sabiedriskās dzīves un kultūras attīstībā. Turklāt līdz pat 1905. gadam tie tika impērijas varas diskriminēti.

Krievu sabiedriskās un kultūras dzīves attīstības augšupeja iezīmējās 19. gadsimta 60. gados līdz ar strauju ekonomisku attīstību un tai sekojošu industrializāciju. Pēc dzimtbūšanas atcel-

šanas Krievijā ekonomiski augošajā Baltijas reģionā stihiski ieplūda darbaspēks, kas vēlāk, rusifikācijas politikas ietvaros, tika arī valstiskā līmenī stimulēts. Pēc 1897. gada un 1913. gada tautas skaitīšanas datiem, 14 gadu laikā krievu iedzīvotāju skaits mūsdienu Latvijas teritorijā bija pieaudzis gandrīz divas reizes, no 152 681 līdz aptuveni 300 tūkstošiem.⁸ Arī Rīgā krievu skaits dubultojās, 1913. gadā sasniedzot 99 tūkstošus.

Pirmais pasaules karš ieviesa dramatiskas korekcijas Latvijas demogrāfiskajā kopainā. 1920. gadā no minētajiem 300 tūkstošiem Latvijā palika mazāk nekā puse jeb 124 746 krievu. Samazinājums notika uz mobilizēto vīriešu un bēgļu rēķina, turklāt uz Krieviju tika evakuētas valsts iestādes, rūpnīcas, to inženier-tehniskais personāls, strādnieki, liels intelligences īpatsvars un daudzi citi no krievu ekonomiski aktīvākā iedzīvotāju segmenta.⁹

SITUĀCIJA LATGALE 1917. GADĀ – 1919. GADA SĀKUMĀ

Latvijas neatkarības pasludināšanas brīdī aptuveni 80% Latvijas krievu dzīvoja Latgalē, nodarbojās ar lauksaimniecību un pēc konfesionālās piederības vairāk nekā puse no tiem bija vec ticībnieki.¹⁰ Ārpus Latgales vērā ņemams vecticībnieku īpatsvars dzīvoja Rīgā un tās apkārtnē, Jēkabpilī, kā arī citās pilsētās. Situācija izglītības jomā šajā krievu pamatiedzīvotāju grupā bija drūma. Pēc vecticības vēsturnieka Arnolda Podmazova uzskatiem, tas ir skaidrojams ar negatīvu mantojumu, ilgstošām Krievijas impērijas varas iestāžu veiktām vajāšanām, vecticībniekiem piespiedu kārtā atrodoties sociālā izolācijā.¹¹ Vien 25% vecticībnieku vīriešu un 8% vecticībnieku sieviešu varēja lepoties ar rakstītprasmi.¹² Tas bija iemesls salīdzinoši nelielajam vecticībnieku intelligences īpatsvaram. Lai gan starpkaru periodā šajā jomā iezīmējās būtiski uzlabojumi, tomēr pilnībā atrisināt izglītības problēmu neizdevās.

Impērijas diskriminācijas politika iespaidoja arī vecticībnieku kolektīvo atmiņu un izturēšanos. Varas iestāžu un Pareizticīgās Baznīcas (kā virsprokurora vadītas valsts institūcijas) vairāku gadsimtu represijas pret vecticībniekiem viņu uztverē izveidoja negatīvu tēlu, turklāt ne tikai politiskajā, bet arī garīgajā jomā, kur impērija un “nikonieši” (Krievijas Pareizticīgās Baznīcas piederīgie) tika iecelti, mazākais, ķeceru kārtā.¹³ Vecticības pētnieks Vladimirs Kozlovs norāda, ka šī iemesla dēļ pēc 1917. gada Februāra revolūcijas Krievijā un monarhijas gāšanas aktivizējās vecticībnieku darbība visā bijušās impērijas teritorijā. 1917. gada Krievijas politiskos notikumus vecticībnieki lielākoties uzskatīja par taisnīgu vēstures tiesu pret nīsto patvaldību, vecticībnieku sabiedriski aktīvajai inteliģencei atbalstot republikānisko valsts iekārtu.¹⁴ Tādā veidā atgadījās negaidīts kuriozs – Krievijas noslēgtākā un, iespējams, konservatīvākā sabiedrības daļa atradās jaunā demokrātiskā valstiskuma progresīvo atbalstītāju rindās. Demokrātisko iekārtu vecticībnieku sabiedrība atbalstīja gan Krievijas iekšienē, gan reģionos, tā sauktajās nomalēs, tajā skaitā arī Latvijā.

Vecticībnieku uztverē Februāra revolūcijai sekojošajā astoņu mēnešu demokrātiskajā posmā šie principi izpaudās sajūsmā par impērijas krišanu, savu nākotni lielākā daļa vecticībnieku un Latgales pareizticīgo krievu redzēja demokrātiskās Krievijas pilsoņu statusā, teritoriāli paliekot Krievijas sastāvā. Atrāšanās Vitebskas guberņā veidoja pareizticīgo krievu un vecticībnieku pārliecinātu piederības sajūtu Krievijas impērijai. Turklāt, kā zināms, tādās pilsētās kā Rēzekne vai Daugavpils latvieši nebija vairākumā, un 1917. gada 10. maijā pieņemtais Latgales kongresa lēmums par Latgales pievienošanu Vidzemei un Kurzemei neguva krievu iedzīvotāju atbalstu. Daļa vecticībnieku un pareizticīgo draudžu pārstāvju piedalījās opozicionārajā Latgales krievu kongresā, kas norisinājās 1917. gada 15. jūlijā un uzstājās pret iepriekšējā Latgales kongresa lēmumiem. Šī kongresa norise neguva plašu atspoguļojumu un presē parādījās samērā tenden-

ciozā nokrāsā. Avīze “Jaunais Vārds” akcentēja uzmanību, ka, pretdarbodamies pirmā Latgales kongresa lēmumiem, šis kongress “sapulcinājis Latgales iedzīvotāju tumšo masu”, ko organizēja krievu ierēdņi, garīdznieki, ebreju tirgotāji un vecticībnieki. Minot organizatoru vārdus, avīze atzīmēja ģimnāzijas inspektoru Kirovu, Rēzeknes pareizticīgo garīdzniecību, kā arī ebreju ārstu, Rēzeknes domes priekšsēdētāju Jefimu Grodzinski, ar piebildi, ka “šie kungi ir no tās pašas sugas, kas 1905. gadā organizēja melnsimtnieku tējnīcas un družinas”.¹⁵

Ziņojumu padara par kuriozu ebreju tautības ārsta dalība galēji labējā melnsimtnieku kustībā, kurā lielākā daļa ietilpstošo organizāciju bija slavena ar izteiktu antisemitisko darbību. Pēc avīzes informācijas, kongresā piedalījās arī baltkrievi, pareizticīgie latvieši, kā arī Francis Kemps, kurš atbalstīja šī kongresa pieņemtos lēmumus. Vāji pārstāvētā opozīcijā bija minēti baltieši (latvieši no Vidzemes vai Kurzemes). Pasākumā uzstājās Kareivju un strādnieku padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs Grigorijs Kacenelenbogens, kurš paziņoja, ka, ņemot vērā dominējošo Latgales krievu noliedzošu nostāju par pievienošanos Vidzemei un Kurzemei, padome nosūtījusi Krievijas Pagaidu valdībai telegrammu, lai neapstiprina Latgales pievienošanu pārējai Latvijai.¹⁶ Iedziļinoties detaļās, visnotaļ dīvaina šķiet arī eseru (Krievijas Sociālistu revolucionāru) partijas dalībnieka ebreja Kacenelenboga pieskaitīšana melnsimtnieku nometnei un pret 1905. gada revolūciju orientētai kustībai. Kongresa noslēgumā notika balsošana, kurā “vienbalsīgi pieņēma, ka Latgale nedrīkst atdalīties no pārējās Vitebskas guberņas daļas”.¹⁷ Vienprātīgais balsojums būtībā arī raisa zināmas šaubas, taču kongresa vadmotīvs labi atspoguļo tā laika krievu iedzīvotāju noskaņojumu un arī attieksmi pret iespējamo nākotnes variantu autonomās Latvijas sastāvā.¹⁸ Objektivitātes labad jāatzīmē, ka krievu iedzīvotāju uzskati par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju nebija pilnībā noliedzoši. Kā rāda Baltkrievijas arhīvu dokumenti, bija arī vecticībnieku grupa (no Soltānu sādžas),

kas rakstiski atbalstīja Latgales pirmā kongresā pieņemtos lēmumus par apvienošanos ar pārējām etniskajām latviešu zemēm.¹⁹

Pēc boļševiku apvērsuma Krievijā un boļševiku nākšanas pie varas 1917. gada 3. un 4. decembrī Rēzeknē norisinājās sanāksme, kurā pulcējās vairāk nekā 340 dalībnieku, no kuriem 242 bija latvieši. Rezultātā tika pasludināta Latgales apvienošana ar pārējo Latviju.²⁰ Īsi pēc tam tika saņemts arī oficiālais Krievijas Ārlietu tautas komisariāta apstiprinājums.

Krievu armijas atkāpšanās, vācu okupācija, vācu armijas atkāpšanās, boļševiku varas pārņemšana un citi 1917. gada politiskie notikumi radīja milzīgu sociāli politisku virpuli, kurā vāji orientējās pat galvaspilsētas krievu inteliģence, kur nu vēl noslēgtā vecticībnieku sabiedrība un provinces krievu zemnieki. Latvijas krievu sabiedrības lielākā daļa burtiski apjuka, un runāt par konkrētu nostāju noteiktu politisku jautājumu ietvaros ir sarežģīti. Turklāt Latgalei piemita īpatnības ne tikai vēsturiskajā, teritoriālajā un etniskajā jomā. 1917.–1919. gadā salīdzinājumā ar pārējo Latviju Latgalē tika piedzīvota visīsākā vācu okupācija un visilgākais boļševiku okupācijas laiks. Līdz ar to arī Latvijas Neatkarības kara norise visilgāk turpinājās tieši Latgalē, kam sekoja adaptācija neierastajai dzīvei jaunajā valstī un ar to saistītās problēmas. Par apliecinājumu tam var kalpot Latgales krievu iedzīvotāju atmiņas, kurās noteiktā valstiskuma apziņa kā tāda būtu datējama vien ar 1920. gada nogali.²¹

1918. gada 11. novembrī noslēgtajam Kompjēnas pamieram sekojošā vācu karaspēka evakuācija, ko nomainīja boļševiku intervence, radīja situāciju, kas zināmā mērā līdzinājās notikumu norisei un to uztverei citviet Latvijā. Neliels krievu inteliģences, izglītotu zemnieku un amatnieku īpatsvars, kas bija informēts par Latvijas Republikas dibināšanu, uzņēma šo ziņu vēsi un ar bažām, uzskatot to par kārtējo, turklāt nestabilu varu, kas tika dibināta vācu okupantu aizsegā un daļai krievu asociējās ar Pirmā pasaules kara ienaidniekiem, citiem ar monarhistiem –

imperiālistiem. Kopumā “vienkāršo” iedzīvotāju simpātijas baudīja sociāldemokrāti un boļševiki.²² To apliecina iedzīvotāju sajūsma, sveicot vācu kareivju padomju veikto varas nodošanu jaundibinātajām padomēm. Daugavpiliešu noskaņojumu raksturo pilsētas iedzīvotāju sarīkotie mītiņi, kuros tika nolasītas rezolūcijas par atbalstu padomju varai un sveikta Pleskavas padomju divīzija. Dažviet iedzīvotāji uzbruka vācu karavīriem, kas palīdzēja evakuēties boļševiku šķiriskajiem ienaidniekiem – buržuāzijai. Atsevišķās vietās notika muižu dedzināšana. Decembrī Sarkanās Rietumu armijas ziņojumos, kuros bija veikta iedzīvotāju noskaņojuma analīze, bija vērojams pozitīvs vadmotīvs – iedzīvotāji ne tikai ar labpatiku sagaida karaspēku, bet arī aktīvi piedalās padomju varas organizēšanā Latgalē.²³ Boļševiku propagandas iespaidā bruņotie zemnieki uzbruka arī pulkveža Mihaila Afanasjeva vadītajai krievu pretboļševiku vienībai.²⁴

1919. gada 15. janvārī deklarētajā LSPR Satversmē pirmajā punktā tika definēta LSPR teritoriālā būtība: “Apvienotā Latvija ir Sociālistiska Padomju Republika, kura apvieno Kurzemi, Vidzemi un Latgali.”²⁵ Tomēr Latgales sabiedrības noskaņojums arī boļševiku varas situācijā nebija viendabīgs, Vitebskas guberņas varas iestādes, Rēzeknes arodbiedrības, Daugavpils dzelzceļnieku organizācijas un pat armijas daļas uzstājās pret apvienošanu, kas gan nespēja ietekmēt Satversmes būtību.²⁶

Neraugoties uz Latgales krievu iedzīvotāju lielākās daļas noskaņojumu par labu padomju varai 1918. gada nogalē un 1919. gada sākumā, tomēr būtu aplami uzskatīt pareizticīgo, kā arī vecticībnieku krievu sabiedrības pozīciju par homogēnu un viscaur prokomunistisku. Eksistēja arī pret boļševikiem noskaņots sabiedrības segments, kas ne tikai nevēlējās samierināties ar esošo situāciju, bet izvēlējās arī iesaistīties aktīvās cīņās pret to. Latgales krievi brīvprātīgi iestājās baltajos formējumos: minētajā pulkveža Mihaila Afanasjeva partizānu vienībā, štābkapteiņa Klimenta Didorova vadītajā landesvēra krievu rotā un,

1. att. Štābkapteinis
Kliments Didorovs
(no: <http://russianestonia.eu>)

protams, kņaza Anatola Līvena militārajā formējumā. Starp tiem bija tādi starpkaru Latvijā slaveni vecticībnieku politiķi kā Meletijs Kaļistratovs (1896–1941), Grigorijs Jeļisejevs (1896–1967), Sergejs Kolosovs, pazīstamās vecticībnieku sabiedriskās personas Ilariona Kolosova (1866–?) dēls, un citi. Daudzi krievi karoja Latvijas armijas rindās Neatkarības karā un starpkaru laikā ieņēma augstus militārus amatus, 30 krievi kļuva par Lāčplēša Kara ordeņa kavalieriem.²⁷ Jāatzīmē, ka tieši pulkveža Afanasjeva 300 jātnieku lielā partizānu vienība bija pirmais karaspēks Latvijā, kas iesaistījās bruņotajās sadursmēs ar Sarkanās armijas avangardu 1918. gada novembra beigās.²⁸

SITUĀCIJA RĪGĀ 1918. GADA NOGALĒ –
1919. GADA SĀKUMĀ

Pēc ķeizariskās Vācijas kraha un Latvijas Republikas proklamēšanas, neraugoties uz Pagaidu valdības visai mazo ietekmi, Latvijas krievu sabiedrībā iezīmējās arī pilsoniskās un Latvijas valstiskumam lojālās tieksmes. Darbību atsāka 1917. gadā izveidotā Krievu nacionāli demokrātiskā savienība. 11. decembrī šīs savienības delegāti A. Bočagovs, V. Fomins, Presņakovs, D. Grigorjevs, A. Sirotins un F. Pavlovs tika ievēlēti Tautas padomes sastāvā.²⁹ 12. decembrī iznāca pēc vācu okupācijas pirmās krievu avīzes “*Nashi dni*” numurs, kas pēc politiskās orientācijas bija pilsoniskais jeb “progresīvais sabiedriski politiskais izdevums”, kā sevi devēja avīze.³⁰ Vērīgi sekojot līdzī notikumiem Krievijā un paužot izteiktu pretboļševistisku nostāju, izdevuma redakcija detalizēti publicēja arī vietējo hroniku un kopš pirmajiem numuriem apliecināja lojalitāti Pagaidu valdībai, atzinīgi vērtējot tās darbību sarežģītajos apstākļos.³¹ Avīzes redakcijā darbojās vēlāk Latvijā plaši pazīstami krievu žurnālisti Niks Berežanskis (īstajā vārdā Nikolajs Kozirevs) un Jēkabs Brams, kuri 1919. gadā kļuva par starpkaru respektabla izdevuma “*Segodnia*” dibinātājiem, turklāt Berežanskis pildīja arī galvenā redaktora pienākumus.³² Abi žurnālisti kopš Latvijas neatkarības pasludināšanas un visu starpkaru periodu piederēja pie krievu pilsoniskajām aprindām, paužot asu pretmonarhistisku un vēl jo vairāk pretboļševistisku nostāju.

Līdz pat boļševiku okupācijai “*Nashi dni*” un nedaudz vēlāk ceļu pie lasītājiem uzsākusī avīze “*Rizhskoe slovo*” bija vienīgie krievu periodikas izdevumi, kas tika balstīti uz demokrātiskās, valdībai lojālās platformas. Pēdējais “*Nashi dni*” numurs iznāca liktenīgajā 1919. gada 3. janvārī, un tajā līdztekus drūmo notikumu apskatam bija veikts Rīgas iedzīvotāju noskaņojuma monitorings, kas, pēc avīzes žurnālistu novērojumiem, pārliecinoši sliecās par labu boļševikiem.³³

2. att. Pulkvedis kņazs
Anatols Leonīds Līvens
(no: <http://russianestonia.eu>)

Balstoties uz periodikas analīzi, vērojams, ka tā laika situācijā Pagaidu valdība nespēja iemantot autoritāti ne tikai krievu, bet arī latviešu iedzīvotāju acīs un tika negatīvi asociēta ar vācu okupācijas varu. Pat valdībai lojālais izdevums “Jaunākās Ziņas” atzina, ka valdībai nav ne faktiskās varas, ne arī tautas atbalsta.³⁴ Tādu pašu attieksmi iedzīvotāju vairākums pauda arī attiecībā uz pretboļševiku, viņu acīs okupantu, vai “melno baronu” spēkiem, gaidot uz savējo – “streļķu” atnākšanu. Arī politiskās simpātijas sliecās par labu boļševikiem. Pēc kņaza Anatola Līvena adjutanta Kurta Brāca atmiņām, mēģinot aizturēt Sarkano kara spēku pie Inčukalna 31. decembrī, landesvēra karavīri ieraudzīja vietējo iedzīvotāju uzceltus vārtus Sarkanās armijas ofensīvas virzienā. Šo “triumfa arku” rotāja uzraksts: “Sveiki varoni!”³⁵ Neuzticību Pagaidu valdībai raksturo arī Latvijas zemessardzes Rīgas latviešu rotu dumpis, atsakoties doties uz fronti. Tajā pašā laikā pie Inčukalna cīnījās pulkveža Afanasjeva un Didorova komandētās krievu (sastāvā bija arī latvieši, vācbaltieši, poļi u.c.)

vienības.³⁶ Protams, uzskatīt krievu vienības par pašreizliedzīgiem baltajiem karavīriem būtu aplami – tajā pašā Inčukalna kaujā Afanasjeva partizānu vienība neparādīja sevi no labākās puses un pameta pozīcijas. Rezultātā pēc steidzīgas atkāpšanās uz Latvijas rietumiem 1919. gada janvārī par pretboļševiku pēdējo bastionu Latvijā kļuva Liepāja.

SITUĀCIJA LIEPĀJĀ 1919. GADA SĀKUMĀ

Kā vēsta kņaza Anatola Līvena atmiņas, Liepājā nonākot milzīgām bēgļu masām un pretboļševiku karaspēkam, pilsētā valdīja juceklis, panika un drūms noskaņojums. Lielā mērā pieauga arī savulaik Krievijas impērijas armijā dienējušo karavīru īpatsvars. Neraugoties uz piederību pretboļševiku nometnei, to noskaņojums un nākotnes vīzija lielā mērā atšķīrās. Daļa uzskatīja, ka cīņa Latvijā ir zaudēta un ir nepieciešams pēc iespējas ātrāk evakuēties uz Vāciju. Dominējošais viedoklis bija par cīņas turpināšanu Igaunijā, Ziemeļu korpusa rindās, Igaunijas karaspēku sastāvā. To atbalstīja ģenerālis Rodzjanko, pulkvedis Aleksejs Pālens, pulkvedis Afanasjevs un citi virsnieki. Krievu virsnieku vidē darbojās arī Antona Deņikina vadītā karaspēka (Brīvprātīgo armijas Krievijas dienvidos) pārstāvis pulkvedis Koroļenko, kas piedāvāja doties uz Rietumeiropu un ar Sabiedroto palīdzību stāties šī karaspēka rindās, turpinot cīņas pret boļševikiem Krievijas dienvidos. Eksistēja vēl viens viedoklis – turpināt cīņu uz vietas, šim mērķim izveidojot krievu vienību, kas darbotos landesvēra sastāvā. Šo ideju proponēja un attīstīja kņazs Līvens, kurš 15. janvārī izveidoja Liepājas brīvprātīgo krievu strēlnieku vienību, kas vēsturē iegājusi kā Līvena vienība.³⁷

Protams, būtu naivi uzskatīt, ka Baltās kustības Līvena vienība bija patriotiski noskaņota cīnīties par Pagaidu valdību ar visnotaļ nominālu varu, kas bija pilnībā atkarīga no vācu pārstāvniecības Latvijā. Līvena karaspēks bija autonoma Krievijas

Baltās kustības vienība, kas rokrokā ar saviem sabiedrotajiem cīnījās pret kopīgiem ienaidniekiem – boļševikiem Latvijas teritorijā. Būdams krievu galma aristokrāts, Sv. Jura ordeņa kavalieris un Krievijas patriots, Līvens nekad nav slēpis vai – tieši otrādi – akcentējis savu politisko nostāju. Kņazs bija monarhists un uzskatīja monarhiju par optimālu valstiskuma modeli. Neraugoties uz to, Līvena nākotnes vīzija pēc boļševisma sakāves bija tautas vēlētas Krievijas Satversmes sapulces sasaukšana, kurā tiktu lemts Krievijas nākotnes valstiskuma liktenis.³⁸ Tajā pašā laikā Līvena karaspēks respektēja Kārļa Ulmaņa valdību un kopš izveidošanas izturējās lojāli pret Latvijas valstiskumu, uzturot uzticīgas un draudzīgas attiecības kā ar vācu karaspēka un landesvēra virspavēlniecību, tā arī ar pulkveža Jāņa Baloža vienību.³⁹ Šādu attieksmi apliecina ne tikai paša kņaza Līvena vai viņa virsnieku Artūra Silgaiļa un Kurta Brāca atmiņas, bet arī ASV misijas vadītāja Vorvika Grīna ziņojumi, raksturojot Līvenu pozitīvos toņos kā godīgu cilvēku un atzīmējot, ka pēdējais atzīst latviešu tiesības uz savu valsti un uzskata, ka ir jādod zināmas tiesības arī vācbaltiešiem un krievi, lai kopā cīnītos pret boļševismu.⁴⁰

Sarežģītajos politiskajos apstākļos Līvens un viņam pakļautais karaspēks, kas tajā brīdī veidoja lielāko aktīvo krievu pret-boļševiku organizāciju Latvijā, izvirzīja konkrētu mērķi – visu enerģiju vērst uz cīņu pret boļševikiem, neiesaistoties iekšējās politiskajās intrigās un nenostājoties neviena politiskā spēka pusē. Neraugoties uz kņaza personīgajiem uzskatiem, vienība nepauda monarhistiskus vai šovīnistiskus saukļus, pati cīņa pret boļševismu un par Krievijas atdzimšanu līveniešu vīzijā nebūt nenozīmēja monarhijas restaurāciju.⁴¹

Jāatzīmē, ka sākotnēji vācieši ar aizdomām skatījās uz balto krievu vienību, uzskatot, ka tā (kā lielākā Baltās kustības daļa) ir tēmēta uz sadarbību ar Sabiedrotajiem. Latviešu acīs Baltajai kustībai piemita monarhijas atjaunošanas tieksmes, kas varētu potenciāli apdraudēt Latvijas suverenitāti. Savukārt Sabiedroto

acīs vienība, kuras vadībā bija vācbaltietis un kuru apgādāja vācieši, sākotnēji tika uzskatīta par ne visai lojālu Sabiedroto interesēm.⁴² Līdz ar to zelta vidusceļš – neitralitāte bija lēmums, kas zināmā mērā ieviesa bilanci un nostabilizēja attieksmi pret vienību kā vāciešu, tā arī Sabiedroto un latviešu uztverē.

Krievu sabiedrības nostājas analīzei ir vērtīgi pavērot, kā mainījās politiski aktīvās krievu sabiedrības noskaņojums boļševiku neokupētajā Latvijas daļā. Šajā ziņā ievērojams avots ir avīze *“Libavskoe russkoe slovo”*, kas 1919. gada pirmajā pusē bija vienīgais pilsoniskais krievu laikraksts boļševiku neokupētajā Latvijā. Neraugoties uz pastāvēšanu līdzās Latvijas Pagaidu valdībai, avīzes slejās tika pausts viedoklis, ka optimāla Latvijas nākotnes vīzija būtu atrašanās demokrātiskās Krievijas sastāvā kā autonoma vienība Krievijas federācijā pēc boļševiku režīma gāšanas Latvijā un Krievijā.⁴³

SITUĀCIJA BOĻŠEVIKU OKUPĒTajā RĪGĀ

Salīdzinot ar grūtībām, ko piedzīvoja Liepājā nonākušie bēgļi, Pagaidu valdība un pretboļševiku karaspēks, Rīgā situācija bija krietni drūmāka. Rīgas krievu iedzīvotāju uztveres analīzē īpašas uzmanības vērtas neapšaubāmi ir boļševiku okupētās galvaspilsētas iedzīvotāju atmiņas. Šajā jomā vērtīgs vēsturiskais avots ir krievu emigranta Georgija Popova,⁴⁴ kā arī Rīgas kara apgabala priekšnieka, landesvēra komandiera, Krievijas armijas ģenerālmajora, vācbaltieša Leona Baltazara Freitāga fon Loringhofena krievu izcelsmes sievas Stefānijas Freitāgas fon Loringhofenas (dz. Kornilovičas) atmiņas.⁴⁵ Ņemot vērā boļševiku piekopto šķiru cīņas politiku, okupēto teritoriju iedzīvotāju notikumu uztvere lielākoties balstījās noteiktas šķiriskas piederības, nevis konkrētas tautības ietvaros. Tādējādi turīgo latviešu, ebreju un krievu uztverē notikumi Rīgā tika vērtēti līdzīgi. Arī vācbaltiešu gadījumā lielākoties tie bija līdzīgi, tomēr pret vācbaltiešiem vērsta terors brīžiem līdzinājās genocīdam.

1919. gada 3. janvārī Rīgā ienākot padomju karaspēkam, tas tika jūsmīgi sagaidīts. Zīmīgi, ka sagaidītāju rindās bija ne tikai proletariāta un tam radniecisko sociālo slāņu pārstāvji, bet arī “pilsētas cienījamie iedzīvotāji”, to skaitā krievu buržuāzija. Pēc notikumu aculiecinieku liecībām, šie cilvēki bija no kategorijas, kas tikpat cītīgi apliecināja savu lojalitāti, sagaidot arī citas Rīgā ienākošas varas, sākot ar 1917. gada septembri. Šoreiz viņi bija laikus parūpējušies par sarkanām nozīmēm, lakatiem un len-tēm, ar ko papildināja apģērbu.⁴⁶

Jāatzīmē, ka visas boļševiku diktatūras laikā jaunā vara nespēja atrisināt milzīgās problēmas, kas bija saistītas ar pārtikas apgādi. Līdz ar to esošos pārtikas krājumus bija jāsadala atbilstoši režīma politiskajām vadlīnijām un primāri grupām, uz kurām šis režīms tika balstīts. Lai noskaidrotu katra pilsētnieka sociālo stāvokli (un līdz ar to arī šķirisko piederību), tika veikta pilsētas iedzīvotāju anketēšana, kam sekoja iedalīšana trīs kategorijās. Pirmajā, primārajā kategorijā ietilpa padomju nomenklatūra un dažādu institūciju darbinieki, kā, piemēram, miliči, karavīri, smaga darba veicēji, slimnīcu personāls, ugunsdzēsēji, slimnīcu pacienti u.c. Otrajā kategorijā bija iedalīti tie, kas veica “sabiedriski noderīgu darbu”, tie bija: strādnieki, vieglāka darba veicēji, pārdevēji, skolotāji, sētnieki, oficianti, telefonisti, frizieri u.c. Trešajā kategorijā ietilpa buržuāzija (namsaimnieki, uzņēmumu īpašnieki, tirgotāji), bezdarbnieki, inženieri, juristi, mākslinieki, arhitekti un pārējie, kas nestrādāja padomju iestādēs u.c.⁴⁷ Būtībā piederība 3. kategorijai nozīmēja bada nāvi, jo padomju vara regulāri un rūpīgi veica kratīšanas trešās kategorijas iedzīvotāju dzīvesvietās, ekspropriējot ieročus, naudu, dārglietas un pārtikas produktus.

Atmiņu autori apraksta pārsteidzošas izmaiņas, kas notika līdz tam kārtīgu mājamalpotāju, apkalpojošā personāla un strādniecības aprindās – tiekot ieskaitīti privilēģētas sabiedrības 1. kategorijā, lielākoties tie kļuva izteikti naidīgi pret saviem ilggadējiem darba devējiem, ko propagandas ietekmē sāka dēvēt

par ekspluatatoriem.⁴⁸ Daļa no tiem sadarbojās ar jauno varu, piedaloties rekvizīcijās un nosūdzot bijušos saimniekus ieroču, dārglietu un pārtikas slēpšanā vai piederībā pretboļševiku karaspēkam.⁴⁹ Tajā pašā laikā arī starp proletāriešiem un pat komunistiem bija personas, kas spēja saglabāt cilvēcīgumu un pauda iejūtīgu attieksmi pret netaisnīgi represētajiem. Attiecībā uz jaunās varas represīvo politiku uzmanības vērta ir krievu emigranta Popova atziņa – lai gan Sarkanais terors bija vērstis pret šķiriskajiem ienaidniekiem, boļševiku naidis pirmkārt izpaudās pret vācbaltiešiem un turīgajiem latviešiem, savukārt pret krievu emigrantiem, kas būtībā bija ieskaitāmi tajā pašā kategorijā, izturējās krietni iecietīgāk.⁵⁰

Krievu, vācbaltiešu un arī latviešu turīgo iedzīvotāju, inteliģences un dižciltīgo iedzīvotāju (kuru lielākā daļa tika jaunās varas ieskaitīta zemākajā 3. kategorijā) noskaņojums kļuva arvien drūmāks, no avīzēm uzzinot par Sarkanā karaspēka strauju virzīšanos uz rietumiem, kur pretboļševiku spēki bija praktiski piespiesti pie robežas ar Vāciju. Lai gan sākotnēji boļševiku ziņojumus avīzēs uzņēma ar zināmu skepsi, drīz vien drūmākās prognozes apstiprinājās, pilsētā ierodoties bēgļiem no Kurzemes.⁵¹ Līdz ar to gada pirmajos mēnešos 3. kategorijas Rīgas iedzīvotāji “jutās pamesti un atgriezti no civilizētas pasaules, lai gan dzīvoja pilsētā, kas atradās 1–2 dienu braukšanas attālumā no tādām Eiropas galvaspilsētām kā Berlīne, Kopenhāgena vai Stokholma”. Tajā pašā laikā Stučkas režīms bija tik ļoti nepieredzēti drūms (krievu atmiņās to dēvē par tumšajiem viduslaikiem vai mongoļu-tatāru jūgam līdzīgu), ka radās iespaids, it kā šīs Eiropas pilsētas būtu uz citas planētas, savukārt Rīgā dzīvojošie atrastos nevis Eiropā, bet “ kaut kādā kalmiku sādžā tālā Sibīrijas nostūrī”.⁵²

Tam pievienojās represijas, kas vērsās plašumā pret 3. kategorijas iedzīvotājiem. Pēc būtības tajā nonāca ne vien turīgie pilsētas iedzīvotāji, bet arī inteliģence, kas pat miera laikā dzīvoja samērā pieticīgi. “Mājas vizītēs”, kurās mēdza piedalīties arī no

cietumiem atbrīvotie noziedznieki, tika ekspropriētas ne tikai vērtīgas vai nosacīti vērtīgas mantas, bet arī praktiski visa pārtika, tīšām nolemjot “buržujus” bada nāvei.⁵³ “Mājas vizīšu” īstenošanai nebija vajadzīga īpaša atļauja, procedūra bija maksimāli vienkāršota – tās realizācijai pietika ar aizdomām par cilvēka “kontrrevolucionāro noskaņojumu un simpātiju paušanu baltajiem”.⁵⁴

Pār spīti bezzemnieku sākotnējai sajūsmai, padomju varu sagaidot, februārī atbalsts jaunajai varai viņu vidū sāka manāmi noplakt. Viņi gaidīja uz muižu sadali cerībās iegūt gadiem kāroto zemi, taču to vietā tika izveidotas kolektīvās padomju saimniecības, kas nacionalizēja zemi, un kļuva skaidrs, ka cerības bija veltīgas.⁵⁵ Antipātijas izraisīja arī boļševiku piekoptā pārtikas rekvizīcijas politika. Rezultātā, tāpat kā citur, kur boļševiki piekopa “karojošā komunisma” taktiku, zemnieki saražoja tik daudz preču, cik pietika vien pašu uzturam, un šāda rīcība drīz izraisīja pārtikas deficītu pilsētās.⁵⁶ Līdz ar to, martā sākoties plašajai pretboļševiku spēku ofensīvai, lielākoties tie tika sveikti kā atbrīvotāji.⁵⁷ Bija novērojami daudzi gadījumi, kad pilsētu iedzīvotāji pat devās pretboļševiku karaspēkam līdzi, baidoties no boļševiku atgriešanās.⁵⁸ Iedzīvotāju sajūsma, sagaidot pretboļševiku karaspēku, atmiņās apraksta arī kņazs Līvens, kas kopā ar savas vienības karavīriem piedalījās Kurzemes atbrīvošanā.⁵⁹ Apgādes situācijai pasliktinoties, mainījās attieksme pret boļševiku varu arī pilsētās. Pārtikas trūkumu sāka izjust arī 1. kategorijas iedzīvotāji – proletariāts, kas kādu laiku bija dzīvojis nesalīdzināmi labāk par pārējo kategoriju iedzīvotājiem, ar krietni plašāku uztura karti. Kvēls strādnieku atbalsts padomju varai sāka ātri izgaist, tā vietā pastiprinoties nepatikai un kurnēšanai. Turklāt pēc marta zaudējumiem frontē padomju varas iestādes izsludināja mobilizāciju, kas vēl vairāk pasliktināja iedzīvotāju attieksmi.⁶⁰ Visbeidzot kurnēšana sākās arī armijā, un pilsētā klīda baumas, ka bruņotajos spēkos tika apslāpētas sacelšanās.⁶¹

Martā Rīgas buržuāzija burtiski modās no letargiska miega, kad virs pilsētas parādījās pretboļševiku spēku izlūku lidaparāts, kas izkaisīja gaisā milzīgu daudzumu skrejlapu, kurās bija aicināts “turēties un būt pārliecinātiem, ka pestīšana drīz sekos”. Neraugoties uz boļševiku represijām, ko piedzīvoja cilvēki, kas saglabāja šīs skrejlapas, ziņa zibenīgi izplatījās pilsētā, un cilvēki burtiski atplauka.⁶² Pilsētnieku cerības palielinājās, sadzirdot attālo frontes kanonādi, taču drīz zaudējumus frontē boļševiki kompensēja ar pastiprinātajām represijām un nāves sodiem, līdz ar ko aprīlī pilsētnieku cerības par drīzo atbrīvošanu nomainīja dziļš sarūgtinājums.⁶³

SITUĀCIJA NO BOĻŠEVIKIEM ATBRĪVOTAJĀ LATVIJĀ PĒC RĪGAS ATBRĪVOŠANAS

22. maijā landesvēra karaspēkam ieņemot Rīgu, karavīri tika sagaidīti kā atbrīvotāji, skanot baznīcas zvaniem un sajūsminātiem cilvēku pūļiem piepildot ielas, lai gan pilsētā vēl arvien norisinājās apšaude.⁶⁴ Iedzīvotāju uztverē vilcināšanās Rīgas atbrīvošanā, kas tika skaidrota kā Sabiedroto un Ulmaņa valdības apzināta rīcība, tika vērtēta nosodoši.⁶⁵ Taču, ņemot vērā Amerikas Palīdzības administrācijas (ARA) nodrošināto “ikdienā Rīgas ielās redzamo dzīvo miroņu procesijas” apgādi, šī nostāja bada un tīfa epidēmijas novārdzinātajā pilsētā ātri mainījās. ARA pārstāvji ziņojumos uzsvēra, ka pilsētas apgādei ir ārkārtīgi liela loma ne tikai humāno, bet arī praktisko mērķu labad, jo pilsētā bija koncentrēts “liels radikālo elementu skaits”, kas var sadumpoties, “ja pārtikas normas netiks palielinātas vismaz līdz boļševiku laika līmenim”.⁶⁶

Ņemot vērā boļševiku Sarkano teroru, kas tika īstenots Rīgā, galvenokārt pret noteiktas sociālās piederības cilvēkiem, Rīgā izvērtās būtībā atriebības pasākumu vilnis – Baltais terors, kura ietvaros gāja bojā arī nevainīgi cilvēki. Sabiedroto misiju pārstāvji plaši protestēja pret šādu zvērīgu patvaļu, bet praktiski

maz ko spēja līdzēt.⁶⁷ Pēc Sabiedroto atzinuma, šāda rīcība negatīvi noskaņoja noteiktu iedzīvotāju īpatsvaru, strādniecību un tai pietuvinātu iedzīvotāju kategorijas, ko Rīgā galvenokārt veidoja latvieši, mazāk krievi, ebreji u.c.

Arī kņaza Līvena karaspēks piedalījās Rīgas ieņemšanas operācijā un jūnijā saņēma oficiālu atzišanu no Krievu balto karaspēku virspavēlnieka Aleksandra Kolčaka, kas nozīmēja Līvenu par visa pretboļševiku krievu karaspēka vadītāju Kurzemē ar pakļautību Nikolajam Judeņičam kā reģionālajam pavēlniekam.⁶⁸ Ņemot vērā Līvena personību, izcelsmi un autoritāti, pēc 16. aprīļa apvērsuma viņam un pulkvedim Balodim bija piedāvāts izveidot un vadīt direktoriju. Taču Līvens stingri pieturējās pie deklarētā kursa un kopā ar Balodi atteicās iesaistīties politiskajās spēlēs.⁶⁹ Tajā pašā laikā, pēc ASV misijas vadītāja Vorvika Grīna ziņojumiem, Līvens paudis gatavību darīt visu, lai samierinātu vācbaltiešus un latviešus. Interesanti atzīmēt, ka paši ASV misijas pārstāvji uzskatīja, ka Līvens varēja sniegt milzīgu palīdzību, lai izveidotu “pagaidu, stabilu *de facto* reprezentatīvu pārvaldes institūciju” – valdību, kamēr tiek uzveikti boļševiki.⁷⁰

Jāatzīmē, ka 16. aprīļa apvērsums nospēlēja sava veida pagrieziena punkta lomu arī tā laika vienīgās krievu demokrātiskās avīzes “*Libavskoe russkoe slovo*” uzskatos. Kā minēts, līdz tam laikraksts iestājās par Latvijas iekļaušanu nākotnes demokrātiskās Krievijas federācijas sastāvā uz autonomijas pamata. Tomēr 16. aprīļa apvērsums avīzes slejās tika nosodīts, un laika gaitā redakcijas pozīcija arvien vairāk sliecās Ulmaņa valdības atbalstam, apšaubot Niedras kabineta legimititāti.⁷¹ Cēsu kauju konfliktā avīze ieņēma karadarbības nosodošu pozīciju, norādot, ka sabiedrībai šāda tipa konfrontācija nesīs postu un kalpos par labu boļševikiem. Vēršoties pie Ulmaņa valdības, tika publicēts uzsaukums veikt strauju konsolidējošu darbību konflikta izbeigšanai un koncentrēties karadarbībai pretboļševiku frontē.⁷² Līdzīgu nostāju pauda arī kņazs Līvens, kura deklarētā neitralitāte tika apliecināta vēlreiz, kategoriski aizliedzot vienībai pida-

līties kaujas darbībā, neraugoties uz landesvēra komandiera majora Alfreda Flečera vairākkārtējiem lūgumiem.

Protams, būtu aplami uzskatīt, ka visam 3500 cilvēku lielajam karaspēkam bija tikpat lojāla nostāja, kā to deklarēja kņazs Līvens. Šajā ziņā vērtīgs avots ir Līvena politiskās nodaļas priekšnieka Borisa Boka ziņojumi Krievu politiskās sapulces vadītājam Sergejam Sazonovam Parīzē 1919. gada jūlijā.⁷³ Ziņojumos minēto notikumu apraksts vietām nav precīzs vai ir pārsniegts noteiktā, izkropļotā rakursā. Dokumentus caurvij šovinistiski nicinoša attieksme pret Latvijas valdību un valstiskumu, noliedzot Latvijas Republikas suverenitāti, kā maksimālo variantu šajā jomā pieļaujot autonomiju Krievijas sastāvā, turklāt šāda veida sarunas tika vestas ar britu misijas vadītāju ģenerāli Gofu.⁷⁴

Pretboļševiku krievu karaspēka noskaņojumu citādi vērtējis Lielbritānijas Ārlietu ministrijas pārstāvis Herberts Grants-Vatsons ziņojumā Lielbritānijas ārlietu ministra vietas izpildītājam Džordžam Kērzonam 1919. gada 23. jūlijā. Ziņojuma autors bija labi informēts par situāciju Latvijā un analizē bija skarbāks par amerikāni Grīnu, pašu Grīnu dēvējot par lētticīgu cilvēku. Aplūkojot pieaugušā krievu militārā faktora problemātiku jūlijā, Grants-Vatsons ziņoja: “Sešus mēnešus latvieši praktiski neredzēja citus krievus kā vienīgi boļševiku karaspēku, ar kuru viņi cīnījās, atskaitot nelielu, divus simtus vīru lielu vienību⁷⁵ firsta Līvena vadībā, kura gods godam palika frontē pat tumšākajās boļševiku panākumu dienās.” Tajā pašā ziņojumā ierēdnis piebilda: “Fakts, ka krievi šeit atgriezās ienīsto vāciešu vilcienā, lielā mērā pazemināja viņu prestižu latviešu acīs. Krievi turpināja graut savu prestižu, rīkojoties netaktiski un liekot cilvēkiem saprast, ka, pēc viņu domām, nekas nav mainījies un tie joprojām uzskata Latviju tikai par Krievijas provinci. Viņi pārlieku daudz demonstrēja Krievijas karogu un dziedāja Krievijas himnu, un viņu klātbūtne vienīgi atgādināja cilvēkiem par ienīsto krievu režīmu.”⁷⁶

Sākot ar maiju, krievu militārais kontingents strauji pieauga uz vervēto vakardienas karagūstekņu rēķina, kas ieradās Latvijā no gūstekņu nometnēm Vācijā un Polijā. Ja maija sākumā līveniešu karaspēkā bija ap 300 cilvēku, tad jūnija beigās un jūlija sākumā tas ātri palielinājās līdz 3500 cilvēkiem un aizvien turpināja pieaugt. Tajā pašā laikā Latvijā ieradās pulkvedis Bermonts un Virgoličs, kuru vienībās kopskaitā bija vēl ap 4000 cilvēku.⁷⁷ Ņemot vērā Kolčaka pavēli, kas iecēla Līvenu par Ziemeļrietumu armijas Rietumu korpusa komandieri, kurā ietilpa gan vēsturiskā Līvena Liepājas brīvprātīgo krievu strēlnieku vienība, gan arī Virgoliča un Bermonta karaspēki, visus krievu karaspēkus Latvijā bieži vien sauca par līveniešiem, līdz ar to līdz galam nav skaidrs, par kuru karaspēka daļu bija runa Granta-Vatsona ziņojumā – Līvena vai Bermonta un Virgoliča vienībām.

Jāatzīmē, ka ideoloģiskajā un politiskās orientācijas jomā, neraugoties uz Līvena vienībā deklarēto korektās uzvedības normu un politiskās neitralitātes nostāju, vasarā tas bija cits karaspēks salīdzinājumā ar līveniešiem, kas cīnījās pret boļševikiem Kurzemē gada sākumā. Jaunie karavīri nebija Baltijas reģiona iedzīvotāji, turklāt viņi vāji orientējās esošajā situācijā un kā lielākā daļa Baltās kustības karavīru izturējās pret nomalēm nicinoši, uzskatot to pasludināto suverenitāti par īslaicīgu parādību, kas mainīsies pēc Krievijas atjaunošanas. Savukārt Bermonta un Virgoliča vienībās šāda nostāja praktiski netika deklarēta un ievērota, turklāt to sastāvā arvien vairāk iezīmējās vācu karavīru īpatsvars, līdz ar to šovinisma izpausmes bija krietni plašākas nekā līveniešiem. Gada beigās, bermontiādes laikā, nopratinot gūstā kritušos Bermonta krievu karavīrus, bija noskaidrots, ka tie neorientējās militāri politiskajā situācijā reģionā un uzskatīja latviešus par boļševikiem, pašu bermontiādes avantūru uztverot kā cīņu pret boļševismu.

LATGALE 1919. GADA VASARĀ

Konflikts un šķelšanās pretboļševiku nometnē būtiski aizkavēja pārējās Latvijas atbrīvošanu, kas nīka zem boļševiku okupācijas. Nepārprotamais atbalsts pretpadomju spēkiem ir guvis atspoguļojumu arī krievu un latgaliešu zemnieku vidū Latgalē. “Latgales novada zemnieku savienības” un organizācijas “Latgalija” pārstāvji 1919. gada jūlijā slepeni nosūtīja kņazam Līvenam aicinājumu, dodoties uzbrukumā, pirmkārt atbrīvojot Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķus. To iedzīvotāji īpaši izjuta boļševiku atriebību pēc Rīgas krišanas un Sarkanā karaspēku atkāpšanās uz Latgali.⁷⁸ Kā savdabīgs Latgales lauku iedzīvotāju noskaņojumu monitorings uzmanības vērti ir arī boļševiku agitatoru ziņojumi. Kopumā pret politiskajiem jautājumiem lauku iedzīvotāji izturējās indiferenti, tāpēc zemnieku izglītošanai tika rīkoti agitācijas pasākumi – “partijas nedēļas”, laukos ierodoties agitatoriem no reģionālajiem centriem. Rēznas pagastā tiem izdevās sapulcināt ap 1000 zemnieku, kuru noskaņojums pret padomju varu bija negatīvs. Turklāt, neraugoties uz šķietami vienalīdzīgu attieksmi pret notiekošo, zemnieki pauda domu, ka padomju varai nav stabilitātes, tā šūpojas un viņi nav apmierināti ar novada revkoma (revolūcijas komitejas) vadības darbību. Sapulces noslēgumā agitatoriem ar grūtībām izdevās izvairīties no saniknoto zemnieku izrēķināšanās. Pēc dažiem mēnešiem tika apcietināti vairāki pretpadomiski noskaņoti zemnieki ar krievu izcelsmes uzvārdiem: P. Vasiļjevs, B. Bohonovs, I. Greckis un K. Devjatņikovs.⁷⁹ 1935. gadā krievi veidoja 42,2% no 10 272 Rēznas pagasta iedzīvotāju kopskaita, kas kopsummā ar apcietināto iespējamo piederību krievu tautībai liecina par Latgales krievu zemnieku pilsonisko pozīciju un politisko notikumu uztveri.⁸⁰

SITUĀCIJA 1919. GADA VASARĀ RĪGĀ UN ATBRĪVOTAJĀ LATVIJĀ

Rīgas ieņemšana šķietami uzlaboja Niedras valdības pozīcijas, taču Latvijas nākotnes uztvere sabiedrībā bija ārkārtīgi nenoteikta. To apliecina Vorvika Grīna intervija iepriekšminētajā krievu avīzē "*Libavskoe russkoe slovo*", kur aktuālo jautājumu vidū tika aplūkotas arī Latvijas valstiskuma nākotnes iespējas. Grīns pauda nenoteiktu nostāju, izvairīgi atbildot, ka vēl ir pārāk agri lemt par Latvijas valstiskuma nākotni, vai tā būs suverēna valsts vai arī apvienota federācijā ar Krieviju.⁸¹ Savukārt privātajā sarakstē ar savu līgavu dažus mēnešus vēlāk, aprakstot situāciju Baltijā un aplūkojot baltiešu suverenitātes centienus, Grīns atzīmēja: "Viņi ir enerģiski un uzcītīgi, un viņi spēj cīnīties. Tomēr daudz ticamāk, ka tad, kad vecais lācis atdzīvosies, atskanēs daži žēli pīkstieni Baltijā – tikai pīkstieni, kuriem sekos klusums. Pārfrāzējot metaforu, krievu lokomotīve, kura nekad nevarētu sacensties ar vāciešiem, vēlreiz izpūtīs tvaiku un pārbrauks šīm mazajām republikām tik pamatīgi, ka nekad vairs nebūs iespējams atšķelt tās no Krievijas kartes vēlreiz."⁸²

Šī nostāja parāda, cik īstenībā pesimistisks bija pat Sabiedroto noskaņojums attiecībā uz Latvijas suverēno nākotni, nemaz nerunājot par pretboļševistiski noskaņoto krievu iedzīvotāju attieksmi un uztveri. Lieki piebilst, ka pēc Rīgas ieņemšanas to uzmanība bija koncentrēta uz notikumiem Krievijā, kur tajā brīdī Krievijas Dienvidu bruņotie spēki ģenerāļa Antona Deņikina vadībā bija attīstījuši veiksmīgu uzbrukumu uz ziemeļiem un rietumiem, ieņemot plašas teritorijas Krievijā un Ukrainā, kā arī pasludinot slaveno "Maskavas direktīvu". Savukārt Igaunijā un Pleskavas reģionā veidojās Ziemeļrietumu armija Nikolaja Judeņiča vadībā, kas drīz uzsāka plašu ofensīvu Pēterpilij un kurai bija lielas izredzes ieņemt galvaspilsētu. Tādējādi 1919. gada vasarā un rudens pirmajā pusē situācija Krievijā izvērtās par labu Baltajai kustībai, ko apzinājās arī Latvijas pretboļševistiski

noskaņotie krievi, un Latvijas nākotni to lielākā daļa redzēja labākajā gadījumā autonomijas vai federatīvajā veidolā atjaunotas Krievijas sastāvā.⁸³

1919. gadā attieksme pret Latvijas valstiskumu bija nevienmērīga ne tikai krievu sabiedrībā kopumā, bet arī tās šķietami lojālajās pilsoniskajās aprindās, turklāt to ārējās sabiedriskās un iekšējās izpausmes mēdza kardināli atšķirties. Kā uzskatāmu piemēru šajā ziņā var minēt labdarības organizācijas “*Samo-pomoshch*” darbību, kas tika dibināta 1919. gada pavasarī Liepājā, ar mērķi sniegt palīdzību krievu karagūstekņiem, kas nonāca Rīgā no Rietumeiropas un nespēja atgriezties pilsoņu kara plosītajā Krievijā.⁸⁴ Organizācija ietilpa Latvijas valdībai lojālajā Krievu nacionāli demokrātiskajā savienībā, kuras locekļi, kā jau tika minēts, bija ievēlēti arī Tautas padomē. Pēc savas būtības cēlie mērķi neliktos aizdomīgi, ja neņemtu vērā, ka biedrības dibinātāju vidū figurēja reakcionārais Krievijas politiķis, senators un savulaik melnsimtnieciskās “Krievu tautas savienības” vadītāja vietnieks Aleksandrs Rimskis-Korsakovs, kurš vēlāk Latvijā kļuva pazīstams saistībā ar Pāvela Bermonta Rietumu Krievijas brīvprātīgo armijas padomi.⁸⁵ Tomēr no organizācijas viņš drīz izstājās, nododot vadību bijušajam valsts padomniekam N. Bajeram.⁸⁶

Publicējot uzsaukumus vietējā krievu presē, šī labdarības organizācija aicināja krievu sabiedrību neatstāt tautiešus nelaimē, aktīvi ziedojot un iesaistoties biedrības darbā. Ziņojumos bieži dominēja arī lojalitātes apliecinājuma tonis, atzinīgi vērtējot latviešu tautas saliedētību briesmu laikā un rādot to kā piemēru vietējai krievu sabiedrībai.⁸⁷ Organizācijas vadības īsto nostāju raksturo Apvienotās Karalistes Nacionālā arhīva dokuments – vēstule, kuru biedrības vadītājs Bajers adresējis britu diplomātikajai misijai Rīgā. Neraugoties uz avīzēs pausto izteikti draudzīgo attieksmi pret latviešu sabiedrību un tās konsolidāciju, vēstulē tika pausts diametrāli pretējs uzskats. Bajers bažījās par nesen pieņemto Latvijas pilsonības piešķiršanas kārtību, pilsoņību piešķirot visiem Latvijas iedzīvotājiem, kas dzīvoja Latvijas

teritorijā līdz 1914. gadam. Viņš uzsvēra, ka tas kaitēs krieviem pēc drizās boļševiku krišanas un Krievijas atjaunošanas, jo Krievijas likumdošanā dubultā pilsonība ir aizliegta. “*Samo-pomoshch*” vadītājs nicinošā tonī akcentēja likuma absurdo būtību, ko izdeva no leģitimitātes viedokļa apšaubāmā valdība ar neatzītu *de iure* statusu, un aicināja britu misiju veikt spiedienu uz Latvijas valdību likuma pārskatīšanai.⁸⁸

Neraugoties uz avotu specifiku un īpatnībām, kas atšķiras politisku, vēsturisku, sociālu, reliģisku, kultūras un subjektīvu faktoru ietvaros, tos caurvij vadmotīvs – nestabils 1919. gada pirmās puses stāvoklis reģionā, kas lielā mērā ietekmējis notikumu uztveri. Situāciju trāpīgi raksturojis Kārlis Skalbe “Mazajās piezīmēs”: “18. novembrī 1918. gadā tika pasludināta brīva, neatkarīga Latvijas Republika. Bet viņas vēl nebija. Tā bija kā mīksts un negatavs veidojums, kuram bija jāiet caur pārbaudīšanas uguni. Neredzēta, neapjausta, pussapņū tēls, pusīstenība.”⁸⁹ Un tieši 1919. gads kļuva par uguns kristībām Latvijas valstiskumam, kura liesmās šis “mīksta un negatavais veidojums” tika izkalts un norūdīts.

SECINĀJUMI

1919. gada sākumā Latvijas Republikas lielāko krievu minoritāti veidoja salīdzinoši neliels pilsētas vidusslānis un zemnieki, kuru lielākā daļa dzīvoja Latvijas austrumos. Kopumā Latgales krievu iedzīvotāji jutās piederīgi Krievijai krietni vairāk nekā Vidzemes un Kurzemes krievi. Šādu īpatnību noteica: 1) administratīvi teritoriālais iedalījums; 2) atšķirīgais apkārtējais etniskais un kultūras konteksts. 1918. gada nogales notikumu dēļ Latvijas suverenitātes fakts praktiski nav iezīmējies Latgales krievu iedzīvotāju uztverē. Līdzīgi kā citu tautību vietējie iedzīvotāji, lielākā Latgales krievu iedzīvotāju daļa pozitīvi vērtēja Sarkanās armijas ienākšanu Latvijā, atbalstot padomju varas konceptu. Vienlaikus, Krievijas Pilsoņu kara kontekstā, Latgalē

norisinājās sabiedrības šķelšanās, daļai krievu iesaistoties Baltās kustības formējumos.

Sarkanā karaspēka okupētajās teritorijās un it īpaši Rīgā šķiru cīņas sociālā segregācija iedalīja vienā grupā turīgos iedzīvotājus un inteliģenci neatkarīgi no viņu nacionālās piederības. Līdz ar to noteiktā kategorijā ieskaitīto krievu iedzīvotāju notikumu uztvere līdzinājās tādā pašā kategorijā iedalīto vāc-baltiešu, latviešu un citu tautību pārstāvju uztverei, kur “buržuāzija” viennozīmīgi atbalstīja pretboļševiku spēkus LSPR īstenotā Sarkanā terora dēļ. Šajā jomā Rīgas “buržuāzijas” uztvere bija tieši atkarīga no notikumiem frontē, ar sajūsmu sveicot pretboļševiku panākumus. Rīgas un citu pilsētu atbrīvotājus krievu “buržuāzija” lielākoties asociēja ar landesvēra spēkiem vācu virspavēlniecības vadībā, Pagaidu valdībai piešķirot sekundāru nozīmi.

Pretboļševiku spēku politiskajā centrā Liepājā nosacīta plurālisma gaisotnē tika atjaunota kuģu un dzelzceļa satiksme ar ārpusauli, kas savukārt veicināja krietni daudzpusīgāku notikumu attīstību un uztveri. Landesvēra panākumi krievu iedzīvotāju receptijā bija kopējais ieguldījums Baltās kustības kontekstā, Krievijas Pilsoņu karā, ar mērķi cīnīties pret boļševikiem, nevis konkrēti par Latvijas neatkarību. Šādu pozīciju atbalstīja arī krievu militārās vienības, tajā pašā laikā to attieksme pret Latvijas Pagaidu valdību un nākotnes vīzija svārstījās no pilsoniski lojālas līdz reakcionāri imperiālistiskai. Krievu iedzīvotājiem nebija vienotas nostājas par Latvijas valstiskuma modeli nākotnē arī pēc Rīgas ieņemšanas un K. Ulmaņa valdības atgriešanās, domām sliecoties par labu autonomijai Krievijas federācijā.

LSPR tuvredzīgās un represīvās politikas, kā arī pretboļševiku spēku panākumu rezultātā mainījās boļševiku atbalstītāju nostāja proletariāta un bezzemnieku, tajā skaitā arī krievu iedzīvotāju vidū. Tādējādi līdz ar militāro sakāvi LSPR piedzīvoja fiasko arī ideoloģiskajā frontē, iedzīvotāju simpātijām

novēršoties no boļševikiem par labu citai Latvijas valstiskuma alternatīvai, kas krievu iedzīvotāju uztverē vēl nepaguva skaidri iezīmēties arī 1919. gadā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Ēriks Jēkabsons (2018). Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā. Lielbritānijas pārstāvju viedoklis. *Latvijas Universitātes žurnāls Vēsture*, 5, 131.–143. lpp., šeit 131. lpp.
- ² Sk.: Pēteris Radziņš (2005). *Latvijas atbrīvošanas karš: 1918–1920. Cīņas ar Bermontu*. Rīga: Jura Apgāds; Hugo Rozenšteins (1940). *Latvijas armija 20 gados*. Rīga: Armijas štāba Apmācības daļa; Edgars Andersons (1967). *Latvijas vēsture 1914–1920*. Stokholma: Daugava; Juris Ciganovs (2000). Krievu Rietumu brīvprātīgo armijas veidošanās. 1919. gada vasara–rudens. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1/2, 13.–22. lpp.; Ēriks Jēkabsons (2016). Lielbritānijas flotes vienības Rīgā kauju laikā ar Bermonta spēkiem 1919. gada 8.–27. oktobrī. *Tēvijas Sargs*, 11, 28.–30. lpp. Pieejams: <http://www.tevijassargs.lv/ts/lielbritanijas-flotes-vienibas-riga-kauju-laika-ar-bermonta-spekiem-1919-gada-8-27-oktobris/> (skatīts 08.04.2019.).
- ³ Aleksandrs Čapenko (2003). Firsta Anatola Livena Liepājas brīvprātīgo strēlnieku vienības izveidošanās un cīņas Latvijas teritorijā 1919. gadā. No: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*, 4. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 95.–110. lpp.; Pāvels Lilenušs (2008). Līveniešu formas tērps un tā simbolika 1919.–1920. gadā. No: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*, 9. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 156.–172. lpp.
- ⁴ Ēriks Jēkabsons (1996). Latgale vācu okupācijas laikā un pulkveža M. Afaņasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 42.–59. lpp.; Ēriks Jēkabsons (2016). Rīga 1918. gada beigās – 1919. gada sākumā un Lielbritānijas karakuģu eskadras vecākā virsnieka liecība par situāciju. *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls*, 3, 140.–172. lpp.; Ēriks Jēkabsons (2015). Krievijas Ziemeļrietumu (Nikolaja Judeņiča) armijas pārstāvniecība Rīgā 1919. gada augustā – decembrī: Bermonta akcijas konteksts. No: *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata*, 16. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 80.–108. lpp.
- ⁵ Jēkabsons. Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā. Lielbritānijas pārstāvju viedoklis; Ēriks Jēkabsons (2018). *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918–1922*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds; Vladimir Nikonov (2018). *Rezekne pēdējā trešajā priekšvēlēšanu periodā*. Rēzekne: Nacionālo un reliģisko kultūru pētījumu centrs.
- ⁶ Kad Novgorodā uzliesmoja tā dēvētā “strigoļņiku” vai “židojošo” šķelšanās. Antonina Zavarina (2003). Russkoe naselenie Latvi (k istorii poseleniia). *Russkie v Latvi. Iz istorii kul'tury staroveriia*, 3, s. 15–31, šeit 16. lpp.

- ⁷ Tat'iana Feigmane (2000). *Russkie v dovoennoi Latvii: Na puti k integratsii*. Rīga: BRI, s. 3–4.
- ⁸ *Otrā tautas skaitīšana Latvijā* (1925). Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 68. lpp.
- ⁹ Aleksandr Gavrilin (2015). Russkie emigranty v mezhvoennoi Latvii: Pravovoi status i popytki samoorganizatsii. V kn.: *Rossii i Latvii v potoke istorii. 2-ia polovina XIX – 1-ia polovina XX veka*. Moskva: IVI RAN, s. 234–235.
- ¹⁰ Sk. tautas skaitīšanas datus 1925, 1930, 1935.
- ¹¹ Arnolds Podmazovs (2001). *Vecticība Latvijā*. Rīga: FSI, 120. lpp.
- ¹² Vladislavs Volkovs (1996). *Krievi Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūta Etnisko pētījumu centrs, 13. lpp.
- ¹³ Gavrilin. Russkie emigranty v mezhvoennoi Latvii: Pravovoi status i popytki samoorganizatsii, s. 241.
- ¹⁴ Podmazovs. *Vecticība Latvijā*, 113. lpp.
- ¹⁵ Latgales jautājums Krievu sapulcē 2. jūlijā Rēzeknē. *Jaunais Vārds*, 06.07.1917., 1.–2. lpp.
- ¹⁶ Turpat, 2. lpp.
- ¹⁷ Turpat.
- ¹⁸ Turpat.
- ¹⁹ Latgales apvienošanās ar pārējo Latviju. Kas paliek nezināms? Intervija ar Kasparu Strodu (2019). Pieejams: <http://www.la.lv/kongress-ka-valsts-dibinasana> (skatīts 08.01.2019.).
- ²⁰ Nikonov. *Rezekne pired tret'im prishestviem*, s. 44.
- ²¹ Protoierei Nikanor Trubetskoi (2016). *Prozhitye gody*. Rīga: Sinod Latviiskoi Pravoslavnoi Tserkvi, s. 38.
- ²² Artis Buks (2019). 1918. gada decembris – Latvijas zemessardzes Rīgas apsardzības rotu dumpis. Pieejams: www.academia.edu/37750368/1918_gada_decembris_Latvijas_zemessardzes_Rigas_latviešu_rotu_dumpis (skatīts 09.01.2019.).
- ²³ Nikonov. *Rezekne pired tret'im prishestviem*, s. 54.
- ²⁴ Turpat, 489. lpp.
- ²⁵ Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Satversme. *Cīņa*, 16.01.1919., 1. lpp.
- ²⁶ Nikonov. *Rezekne pired tret'im prishestviem*, s. 59–60.
- ²⁷ Ēriks Jēkabsons (2017). Virsnieki vecticībnieki Latvijas armijā 1919.–1940. gadā. No: *Vēsture: avoti un cilvēki. Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XXVI starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli*. Daugavpils: DU apgāds “Saule”, 155.–166. lpp.
- ²⁸ Lielākoties krievu vienība, ar latvieši, poļu u.c. tautību līdzdalību. Sk.: Jēkabsons. Latgale vācu okupācijas laikā un pulkveža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā.

- ²⁹ Eriks Ekabsons, Lazar' Fleishman (2012). *Pervyi rossiiskii konsul v nezavisimoi Latvii*. V kn.: *Trudy po balto-rossiiskim otnosheniiam i russkoi literature: V chest' 70-letii Borisa Ravdina* (Stanford Slavic Studies, Vol. 42). Stanford, s. 80–81.
- ³⁰ Rīga. *Nashi dni*, 13.12.1918., s. 1.
- ³¹ Turpat.
- ³² Nikolai Berezhanskii. Pieejams: <http://www.russkije.lv/ru/lib/read/n-berezhansky.html> (skatīts 10.09.2018.).
- ³³ Khronika. *Nashi dni*, 03.01.1919., s. 2.
- ³⁴ Buks. 1918. gada decembris – Latvijas zemessardzes Rīgas apsardzības rotu dumpis.
- ³⁵ Kurt von Braatz (1926). *Fürst Anatol Pawlowitsch Lieven im Kampfe gegen den baltischen Separatismus, russischen Bolschewismus und die Awaloff-Bermondts Affäre*. Stuttgart: Ehr. Belser A.G., S. 48.
- ³⁶ Jēkabsons. Latgale vācu okupācijas laikā un pulkveža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā, 53. lpp.
- ³⁷ Kniaz' A. P. Liven. Desiat' let tomu nazad. *Segodnia*, 15.01.1929., s. 2.
- ³⁸ Petr Mazhara (2018). Serving the Empire, Serving the Nation: Prince Lieven's Crusade against the Bolsheviks. *Forschungen zur Baltischen Geschichte*, 13, pp. 150–159, here p. 155.
- ³⁹ Ādolfs Šilde (1976). *Latvijas vēsture 1914–1940. Valsts tapšana un suverenā valsts*. Stokholma: Daugava, 325. lpp.
- ⁴⁰ Jēkabsons. *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918–1922*, 64. lpp.
- ⁴¹ Šilde. *Latvijas vēsture 1914–1940. Valsts tapšana un suverenā valsts*, 325. lpp.
- ⁴² Kniaz' Anatolii Liven (1929). Osnovanie otriada. V kn.: *Pamjatka liventsa 1919–1929*. Rīga: Salamandra, s. 13.
- ⁴³ Latviia i Rossiia. *Libavskoe russkoe slovo*, 05.03.1919., s. 1.
- ⁴⁴ George Popoff (1932). *The City of the Red Plague. Soviet Rule in a Baltic Town*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- ⁴⁵ Sergei Volkov (2009). *Krasnyi terror glazami ochevidtsev*. Moksva: Airis Press, s. 364–415.
- ⁴⁶ Popoff. *The City of the Red Plague. Soviet Rule in a Baltic Town*, pp. 47–38.
- ⁴⁷ Jānis Šiliņš (2011). *Padomju Latvijas militārā un politiskā attīstība (1918. gada decembris – 1919. gada jūnijs)*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 118. lpp.
- ⁴⁸ Popoff. *The City of the Red Plague. Soviet Rule in a Baltic Town*, p. 55.
- ⁴⁹ Turpat, 73. lpp.
- ⁵⁰ Turpat, 80. lpp.
- ⁵¹ Turpat, 114. lpp.
- ⁵² Turpat, 114.–115. lpp.

- ⁵³ Turpat, 66., 69. lpp.
- ⁵⁴ Turpat, 79. lpp.
- ⁵⁵ Jānis Šiliņš (2015). Latvija, 1918–1920: Bija vai nebija Pilsoņu karš? *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 192. lpp.
- ⁵⁶ Popoff. *The City of the Red Plague*, p. 134.
- ⁵⁷ Kniaz' Anatolii Liven. Osnovanie otriada, s. 14.
- ⁵⁸ Popoff. *The City of the Red Plague*, pp. 233, 297.
- ⁵⁹ Kniaz' Anatolii Liven (1929). Osnovanie otriada, s. 14.
- ⁶⁰ Popoff. *The City of the Red Plague*, p. 260.
- ⁶¹ Turpat, 243., 270. lpp.
- ⁶² Turpat, 186.–188. lpp.
- ⁶³ Volkov. *Krasnyi terror glazami ochevidtsev*, s. 410.
- ⁶⁴ Popoff. *The City of the Red Plague*, pp. 326–327.
- ⁶⁵ Turpat, 292. lpp.
- ⁶⁶ Jēkabsons. *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918–1922*, 200. lpp.
- ⁶⁷ Turpat, 81.–82., 206.–211. lpp.
- ⁶⁸ Kniaz' Anatolii Liven (1929). Osnovanie otriada, s. 14.
- ⁶⁹ Artūrs Silgailis (1985). Firsta Līvena nodaļa. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, 1, 27. lpp.
- ⁷⁰ Jēkabsons. *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918–1922*, 65. lpp.
- ⁷¹ Chrez golovu tekhn komu vedat' nadlezhit. *Libavskoe russkoe slovo*, 08.05.1919., s. 1; Ofitsioz i deistvitel'nost'. *Libavskoe russkoe slovo*, 09.05.1919., s. 1; Latviia pered litsom vraga. *Libavskoe russkoe slovo*, 28.05.1919., s. 1.
- ⁷² Latviia pered litsom vraga. *Libavskoe russkoe slovo*, 28.05.1919., s. 1.
- ⁷³ Krievu politiskā sapulce – apvienota bijušo Krievijas ārzemju valsts struktūru pārstāvniecība. Izveidota Parīzē 1918. gada nogalē ar nolūku apvienot un pārstāvēt Krievijas Pilsoņu kara laikā izveidotas pretpadomju valdības starptautiskajā līmenī, lai koordinētu Baltās kustības ārpolitikas kursu.
- ⁷⁴ Aleksei Emelin (2018). Russkie “sviaznye” v Parizhe: k istorii belo bor'by na territorii Pribaltiki. V kn.: *Rossiiia v epokhu velikikh potriasenii*. Moskva: Dom russkogo zarubezh'ia imeni Aleksandra Solzhenitsyna, s. 184.
- ⁷⁵ Janvārī vienībā ietilpa 65 durkļi, martā ap 250 cilvēku, aprīļa beigās – 300, jūnija beigās, jūlija sākumā – ap 3500 cilvēku. Sk.: *Pamiatka līventsa 1919–1929*. Rīga: Salamandra, 1929.
- ⁷⁶ Jēkabsons. Stāvoklis Latvijā 1919. gada jūlijā. Lielbritānijas pārstāvju viedoklis, 138.–139. lpp.
- ⁷⁷ Kniaz' Anatolii Liven. Iiul' 1919. V kn.: *Pamiatka līventsa 1919–1929*. Rīga: Salamandra, s. 32.

- ⁷⁸ Nikonov. *Rezekne pēdē tētr'īm prisheshvēm*, s. 75.
- ⁷⁹ Turpat, 74.–75. lpp.
- ⁸⁰ Rēzinas pagasts. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Rēzinas_pagasts#cite_ref-EncLP_2-2 (skatīts 22.04.2019.).
- ⁸¹ Po dorogē v Rīgu. *Libavskoe russkoe slovo*, 01.06.1919., s. 3.
- ⁸² Jēkabsons. *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918–1922*, 99. lpp.
- ⁸³ Golos Rossii o mire s bolshevikami. *Segodnia*, 24.09.1919., s. 3.
- ⁸⁴ Sobranie “Samopomoshchi”. *Segodnia*, 18.12.1919., s. 3.
- ⁸⁵ Ekabsons, Fleishman. Pervyi rossiiskii konsul v nezavisimoi Latvii, s. 69–70.
- ⁸⁶ Document on page Nr. 16. *National Archives, United Kingdom, Foreign Office*, 371/3630. P. 16.
- ⁸⁷ Vozzvanie. Russkie liudi! *Segodnia*, 12.11.1919., s. 2.
- ⁸⁸ Document on page Nr. 16. *National Archives, United Kingdom, Foreign Office*, 371/3630. P. 16.
- ⁸⁹ Ceļš uz neatkarīgu, demokrātisku Latviju – Lāčplēša cīņu laiks, tautas vietotības zvaigžņu stunda. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/5639> (skatīts 19.04.2019.).

LATVIAN WAR OF INDEPENDENCE IN THE PERCEPTION OF THE RUSSIAN COMMUNITY IN LATVIA IN THE FIRST HALF OF 1919

Andrejs Gusačenko

Mg. hist., scientific assistant, Institute of Latvian History at the University of Latvia.

Doctoral thesis: International Russian Antibolshevik Movement in Latvia (1920–1940).

The paper provides an insight into a quite poorly depicted aspect of the history of Russian ethnical minority in the Republic of Latvia. The general aim of the publication is to analyze and reflect the perception of certain political, social and military happenings from the point of view of Russian community in Latvia during the Latvian War of Independence. Despite the chronological frames, mentioned in the title of the paper, the article depicts the attitude and perception of military, political and social events since the proclamation of the Republic of Latvia (in October 1918) till the end of July 1919, when the Russian anti-Bolshevik forces (loyal to the Latvian statehood) left Latvia and

joined the North-Western army in Russia. Concerning the complicated and quite unstable political situation in Latvia and the processes of the Russian Civil War, perception of the political and military events, as well as the attitude of Latvian Russians towards the Latvian statehood, didn't get a certain shape in the middle or even in the second half of 1919.

Keywords: Latvian War of Independence, Russian minority, Russian military units, Prince Lieven's Squad, Russian Civil War, Prince Anatol Lieven.

Summary

Despite the largely represented Russian population at the territory of nowadays Latvia during the times of the Russian Empire, due to the outcome of the War and other political collisions, the Russian population of Latvia was drastically decreased. At the beginning of 1919, it was mainly represented in the eastern part of Latvia (Latgale) and Riga. As the heritage of the Empire, Russians who lived in Latgale (the former part of the Vitebsk Province) mainly did not associate themselves as part of Russian minority of the Republic of Latvia, thus they perceived certain political, social and military happenings in a rather different way compared to Latvians. Concerning the attitude towards the Soviets and the Red Army, Russians behaved in the same way as most of the Latvians in the beginning of January 1919 – greeted the new political and military power, as liberators. At the same time, there was the anti-Bolshevik segment, social group, who joined the White Russian anti-Bolshevik formations of the Landeswehr.

Considering the peculiarities of the Soviet politics, directed towards the class struggle, the perception of the happening differed not by the meaning of the ethnical groups, but by their affiliation to a certain class. Thus, the reflection of certain events in the perception of Russians was similar to the perception of Latvians of the same class.

As the result of the offensive of Latvian Soviet Army, the anti-Bolshevik forces and the Provisional Government of Latvia controlled just a narrow part of the Western Latvia with the headquarters Liepāja. Due to the same reasons, the city was overcrowded and a quite notable segment of Russian officers arrived there as well. Part of them joined the Squad of Prince Lieven – the autonomous White Russian anti-Bolshevik formation under the jurisdiction of the Landeswehr. Prince Lieven and his officers acted loyal towards the Provisional Government and declared neutrality concerning Latvian inner political affairs. Regarding the attitude of Russians in Liepāja, their attention mainly was directed to the happenings on

the battlefields in Latvia and in Russia, and was indifferent, skeptical or even hostile towards the unstable Latvian statehood. The attitude became more positive after the liberation of Riga and the following happenings, which proved the certain stability of the Government.

Despite the benevolent attitude of Russians towards the regime of Stučka in the beginning of the year, Red Terror, expropriations, and the nationalization of the land were the main factors which discredited the Soviet power in the perception of all population of Latvia. Despite the increased support of the Latvian Government by Latvians and some ethnical minorities, in the middle of 1919, Russians still were in doubt of its stability and attentively followed for the outcome of the Civil War in Russia.